

Людмила Зубрицька,
завідувач фармацевтичного відділення,
Житомирський базовий фармацевтичний фаховий коледж
Житомирської обласної ради
ORCID ID 0000-0002-8144-8944
zubrytska.liudmyla@pharm.zt.ua

Тетяна Зубрицька,
викладач,
Житомирський базовий фармацевтичний фаховий коледж
Житомирської обласної ради
ORCID ID 0000-0003-3809-0681
zubrytska.tetiana@pharm.zt.ua

Ольга Мороз,
викладач,
Житомирський базовий фармацевтичний фаховий коледж
Житомирської обласної ради
ORCID ID 0000-0003-1154-7485
moroz.olha@pharm.zt.ua

Жанна Осінська,
викладач,
Житомирський базовий фармацевтичний фаховий коледж
Житомирської обласної ради
ORCID ID 0000-0001-9687-2361
osinska.zhanna@pharm.zt.ua

ТЕХНОЛОГІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ ВИКЛАДАЧІВ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРОФІЛЮ

У статті розглянуто поняття «інформальна освіта» як напрям підвищення кваліфікації викладачів фармацевтичного профілю та вид їхньої освітньої діяльності. Виявлено, що в контексті трансформаційних змін сучасної системи освіти інформальна освіта фактично стає одним зі стрижневих чинників особистісного та професійного розвитку викладачів фармацевтичного профілю. Продемонстровано технологію реалізації інформальної освіти викладачами фармацевтичного профілю. З'ясовано, що запропонована технологія реалізації інформальної освіти передбачає участь або співучасть викладачів фармацевтичного профілю у різних взаємопов'язаних видах діяльності, які мають удосконалювати професійно-педагогічну компетентність, що складається з таких компонентів: ціннісно-мотиваційний (визначає зовнішню та внутрішню мотивацію викладачів фармацевтичного профілю до розвитку педагогічної компетентності, види їхнього стимулювання); пізнавальний (окреслює систему знань, яка забезпечує якість педагогічної компетентності); діяльнісний (містить комплекс продуктивних педагогічних дій на основі сукупності здобутих знань та вмінь); особистісний (характеризує особистісні якості викладачів, що визначають їхню поведінкову, індивідуально-психологічну складові).

Технологія реалізації інформальної освіти передбачає опрацювання викладачами фармацевтичного профілю літератури, статей за фахом, зокрема онлайн; опрацювання ресурсу енциклопедичних матеріалів «Вікіпедія»; опрацювання відеоконтенту мотиваційного характеру; опрацювання відеоконтенту фахового спрямування (зокрема канал <https://www.youtube.com>); участь у діяльності соціальної мережі Facebook; комунікативна діяльність у педагогічному колективі; участь у науково-методичній діяльності.

Передбачуваним результатом технології реалізації інформальної освіти викладачами фармацевтичного профілю є їхнє удосконалення особистісного й професійного рівня як викладачів фармацевтичного профілю.

Ключові слова: *інформальна освіта, підвищення кваліфікації, технологія, освітні компоненти, викладачі фармацевтичного профілю.*

Liudmyla Zubrytska, Tetiana Zubrytska, Olha Moroz, Zhanna Osinska. Implementation technology of informal education of pharmaceutical profile teachers

The article considers the concept of «information education» as a direction of professional development of pharmaceutical profile teachers and the type of their educational activities. It is revealed that in the context of transformational changes of the modern educational system, informal education actually becomes one of the core factors of personal and professional development of pharmaceutical profile teachers. The technology of realization of informal education by pharmaceutical profile teachers is demonstrated. It is found out that the proposed technology of informal education involves the participation of pharmaceutical profile teachers in various interrelated and interdependent activities, which should improve professional and pedagogical competence, which consists of the following components: value-motivational (determines the external and internal motivation of pharmaceutical profile teachers to the development of pedagogical competence, as well as types of their stimulation); cognitive (outlines a system of knowledge that ensures the quality of pedagogical competence); activity (contains a set of productive pedagogical actions based on a set of acquired knowledge and skills); personal (characterizes the personal qualities of teachers that determine their behavioral, individual psychological components).

The technology of informal education realization encourages teachers to search and study literature, articles on a specialty, including online materials; elaboration of the resource of encyclopaedic materials «Wikipedia»; processing of motivational video content; processing of video content for professional purposes (including the channel <https://www.youtube.com>); participation in the activities of the social network «Facebook»; communicative activity; participation in scientific and methodical activities.

The expected result of the implementation technology of informal education of pharmaceutical profile teachers is their active participation in various activities in order to improve the personal and professional level of pharmaceutical profile teachers.

Key words: *informal education, advanced training, technology, educational components, teachers of pharmaceutical profile.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Актуальність теми обумовлена реалізацією вимог до безперервного професійного розвитку викладачів відповідно до державної політики в галузі освіти та забезпечення якості освіти. Потреба освітньої діяльності викладачів фармацевтичного профілю набуває актуальності в умовах реформування освітньої галузі та галузі охорони здоров'я, які ставлять нові вимоги до викладача, його особистості й професійної фармацевтичної діяльності. Очевидно, що викладач повинен і сам вчитися, адже має опановувати новітні технології, орієнтуватися в сучасній політиці, економіці, знання бути обізнаним у різних сферах суспільного життя тощо. Осучаснення педагогічної підготовки викладачів фармацевтичного профілю також актуалізується в річищі запровадження нових стандартів освіти на засадах компетентнісного підходу. Основними рисами такої підготовки є вимоги суспільства, роботодавців, стейкхолдерів, які обумовили перехід до альтернативної освіти, основними параметрами якої є: інтегративний підхід до організації навчання, інноваційний характер змісту та методів навчання, формування у здобувачів освіти здатності до фармацевтичного та критичного мислення, комплексно багаторівнево бачити проблему, креативності, здатності управляти людьми та технологіями, здатності взаємодіяти з людьми, формувати власну точку зору для прийняття рішень та ін. [1]. Особливістю розвитку фармацевтичної галузі є її динамічність: вона швидко розвивається, модернізується, змінюються нормативні документи стосовно діяльності аптечних та інших фармацевтичних закладів, з'являються/зникають лікарські препарати – все це впливає на темп роботи викладача. Викладач має бути не тільки активним, а й мати власну систему професійно-інформаційного самовдосконалення; бути компетентним фахівцем своєї галузі, активним учасником змін і новацій. Основними видами освітньої діяльності дорослих є формальна, неформальна, інформальна освіта, про що зазначено у ст. 8 Закону України «Про освіту»,

Меморандумі неперервної освіти Європейського Союзу [2], вони, взаємодіючи між собою, сприяють розв'язанню завдання – забезпечити якісно новий рівень професійного розвитку викладача [3].

Мета презентованого дослідження: розкрити зміст та розглянути значення інформальної освіти як одного з пріоритетних напрямків підвищення кваліфікації викладачів фармацевтичного профілю; описати технологію реалізації інформальної освіти викладачів фармацевтичного профілю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У нашій країні інформальна освіта опрацьована недостатньо, але це не заперечує її актуальності. Педагоги і психологи обговорюють питання організації, управління, контролю, шукають способи переходу від фундаментальних досліджень до практики. Певною мірою ця проблема представлена у наукових розвідках про формування професійної компетентності фахівця в умовах інтеграції неформальної та інформальної освіти О. Жихорської, Т. Кристопчук, В. Лугового, Л. Халецької, О. Щербини; порівнювали закордонний та вітчизняний досвід організації неперервної освіти та освіти дорослих І. Жукевич, О. Мартиросян, В. Міщенко, Л. Ніколенко, Л. Сігаєва, О. Сергєєва, О. Чугай та ін. Ці автори вважають, що саме інформальна освіта може ефективно розв'язувати завдання з формування життєвих установок людини, заповнення дефіциту її професійної компетентності. На думку О. Павлової, «інформальна освіта стає стилем життя дорослої людини, що прагне до максимальної реалізації свого потенціалу» [4, с. 65]. Через трансформаційні зміни, які зазнає сучасна освіта (масовість та збільшення доступності освіти; глобалізація освіти та посилення міжнародної конкуренції на ринку освітніх послуг; інтернаціоналізація освітнього простору та ін.), інформальна освіта фактично стає одним із стрижневих чинників особистісного та професійного розвитку дорослого.

Проаналізувавши дослідження і публікації, виокремили такі положення інформальної освіти:

- передбачає, що особа самоорганізовується, щоб опанувати певні компетентності, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям;

- реалізується через власну активність, при цьому людина перетворює освітні потенціали суспільства в дієві чинники свого розвитку.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Вихідними положеннями інформальної освіти викладачів фармацевтичного профілю є нормативні документи, зокрема а саме: Закон України «Про освіту»; Закон України «Про вищу освіту»; Закон України «Про фахову передвищу освіту»; Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників», зміни до Постанови Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2019 року № 1133 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників»; Постанова Кабінету Міністрів України від 28 березня 2018 р. № 302 «Про затвердження Положення про систему безперервного професійного розвитку фахівців у сфері охорони здоров'я (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 798 від 21.08.2019); лист Міністерства освіти і науки України від 04.11.2019 року № 1/9-683 «Щодо підвищення кваліфікації та атестації педагогічних працівників».

Викладачі фармацевтичного профілю, підвищуючи кваліфікацію, мають удосконалювати професійно-педагогічну компетентність, що складається з таких компонентів: ціннісно-мотиваційний (визначає зовнішню та внутрішню мотивацію викладачів фармацевтичного профілю до розвитку педагогічної компетентності, види їхнього стимулювання); пізнавальний (окреслює систему знань, яка забезпечує якість педагогічної компетентності); діяльнісний (містить комплекс продуктивних педагогічних дій на основі сукупності набутих знань та вмінь); особистісний (характеризує особистісні якості викладачів, що визначають їхню поведінкову, індивідуально-психологічну складові). Професійно-педагогічна діяльність викладача виявляється у взаємозв'язку та взаємозумовленості названих компонентів.

Поняття «інформальна освіта» зафіксовано в Меморандумі неперервної освіти Європейського Союзу і в перекладі означає «повсякденне, у потоці життя», тобто освіта спонтанна, здійснювана не за визначеною структурою і ліцензованими програмами. Введення терміна «інформальна освіта» означає законодавче врегулювання прав людини на самоосвіту, визнання самоосвіти як вагової складової системи освіти. Ключові принципи інформальної освіти – «навчання має відбуватися всюди» і «навчання – виходячи з досвіду, через досвід». Через це інформальна освіта – це і є освіта «протягом усього життя», тобто неперервна освіта, яка охоплює всі можливі галузі знання і дає усім людям можливість повного розвитку особистості. Інформальна освіта у своїй парадигмі передбачає

досягнення реальної рівності між людьми, залучення в інформаційно-освітню діяльність дедалі більшої частини дорослого населення. Досить часто викладач фармацевтичного профілю опиняється в ситуації, коли отримані знання застарівають, це відбувається тому, що фармацевтична діяльність є складною і динамічною, характеризується великим діапазоном виробничих функцій; є високозмістовною, інтелектуальною; відповідальною; характеризується психічним напруженням; потребує знання основ психології, комунікативних навичок; вимагає дотримання норм етики. У такому випадку викладач звертається до нетрадиційних форм освіти, серед іншого, до спонтанного навчання, щоб поліпшити кваліфікацію, поглибити знання та здобути нові навички і досвід [5, с. 143]. Саме в процесі інформальної освіти відбувається становлення особистості, формуються її професійні якості та надалі розвивається [6; 7; 8].

Проаналізувавши зміст інформальної освіти, ми окреслили підходи до технології її реалізації (наведено у таблицях 1–4).

1. Інформальна освіта як результат діяльності з опрацювання літератури, статей за фахом, зокрема онлайн. Робота з інформацією стає життєво необхідною навичкою для викладача, оскільки професійне становлення та особистісне вдосконалення можливі тільки в інформаційно насиченому середовищі; читання психолого-педагогічної та фахової літератури (табл. 1).

Таблиця 1

Інформальна освіта як результат опрацювання літератури, статей за фахом

Джерело, тематика публікації	Освітній компонент, тема
Фармацевт практик, №12, 2018, С. 1-2 https://fp.com.ua/ Цифран ОД: в чем преимущества пролонгированной формы ципрофлоксацина?	Освітній компонент: Фармакологія Тема заняття: Синтетичні протимікробні засоби різної хімічної структури
Современная фармация, декабрь/январь 2019, С. 34-36. Минакова Светлана. «Сухой глаз» болезнь цивилизации.	Освітній компонент: Фармацевтична опіка Тема заняття: Фармацевтична опіка в дерматології, офтальмології та хворих з паразитарними захворюваннями
«Мистер Блистер», №10, 2020, С. 11-13 https://mister-blister.com/ Ониско Ольга. Опасности полипрагазии для пожилых пациентов.	Освітній компонент: Основи раціонального застосування ліків Тема заняття: Основи раціонального застосування ліків різними категоріями пацієнтів (діти, вагітні, люди похилого віку)
Фармацевтична опіка при лікуванні гострих респіраторних вірусних інфекцій: метод. рек. / І.А. Зупанець, Т.С. Сахарова, Н.П. Безугла та ін. – Харків: Золоті сторінки, 2020. 40 с.	Освітній компонент: Фармацевтична опіка Тема заняття: Фармацевтична опіка при лікуванні гострих респіраторних вірусних інфекцій
Фармацевтична енциклопедія https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/3168/organic-hna-ximiya	Освітній компонент: Органічна хімія Теми за змістом освітньої програми

2. Приклади інформальної освіти як результат опрацювання ресурсу енциклопедичних матеріалів (табл. 2).

Таблиця 2

Інформальна освіта як результат опрацювання ресурсу енциклопедичних матеріалів «Вікіпедія»

Джерело, тематика	Освітній компонент, тема напрямку інформальної освіти
https://uk.wikipedia.org/wiki/Лікарські_засоби	Освітній компонент: Фармакологія Тема заняття: Рецептурні та безрецептурні лікарські засоби
https://uk.wikipedia.org/wiki/Органічна_хімія	Освітній компонент: Органічна хімія Тема заняття: Класифікація органічних сполук

3. Приклади інформальної освіти як результат опрацювання відеоконтенту фахового спрямування (табл. 3).

Таблиця 3

Інформальна освіта як результат опрацювання відеоконтенту фахового спрямування

Джерело, тематика	Освітній компонент, тема напрямку інформальної освіти
https://www.youtube.com/watch?v=hvyvzudmM6E&ab_channel Сучасний погляд фармацевта на антибіотико-резистентність	Освітній компонент: Фармакологія Тема заняття: Особливості раціонального застосування антибактеріальних препаратів
https://www.youtube.com/watch?v=aYRkfmQTRvI&ab_channel Матеріали практичного заняття для дистанційного вивчення Автор: Козіко Наталя Олександрівна, кандидат фармацевтичних наук, доцент кафедри аптечної та промислової технології ліків Національного медичного університету імені О.О. Богомольця	Освітній компонент: Аптечна технологія ліків Тема заняття: Порошки
https://www.youtube.com/watch?v=tg1BVPpfiiY&ab_channel Фаховий науково-практичний семінар «Вирішення актуальних питань фармацевтичної опіки дієвими методами». Автор: Рівненська медична академія, ФК «Юрія фарм»	Освітній компонент: Фармацевтична опіка Теми за змістом освітньої програми

4. Приклади інформальної освіти як результат опрацювання відеоконтенту мотиваційного характеру (табл. 4).

Таблиця 4

Інформальна освіта як результат діяльності відеоконтенту мотиваційного характеру

Джерело, тематика	Компонент професійно-педагогічної компетентності, який удосконалюється
https://www.youtube.com/watch?v=F7nPttx_slk&ab_channel Урочиста церемонія нагородження професіоналів фармацевтичної галузі ПАНАЦЕЯ-2020	мотиваційний
https://osvitoria.media/experience П'ять нових серіалів про вчителів	особистісний

5. Інформальна освіта як результат участі в соціальній мережі Facebook, у якій функціонують освітянські спільноти, що дозволяє збагатитися новими знаннями, бути учасником груп за професійними інтересами. Саме в сучасній повсякденній мережевій професійній комунікації криється неабиякий освітній потенціал, який кожен педагог може використовувати для свого розвитку будь-де, будь-коли; використання інтернет-ресурсів: сайти, блоги, вебсервіси, електронні бібліотеки тощо. Більшість інтернет-ресурсів пропонує інтегрований майданчик, де на одній платформі зібрані в різних варіаціях тематичні статті, книги, аналітика, анонси заходів, перекладачі, онлайн-редактори текстів, фотографій, відео, сервіси зберігання даних і т.д. Інтернет має такі характеристики, як мультимедійність (представлення різних за своєю природою форматів інформації в одному джерелі), інтерактивність (двостороння взаємодія суб'єктів комунікації, отримання зворотного зв'язку в режимі реального часу), глобальність (швидкий і цілодобовий обмін інформації). У соціальній мережі Фейсбук є безліч тематичних, професійних груп, змістовно корисних для викладача фармацевтичного профілю, наприклад: «The Pharma Media» (спеціалізоване видання про фармацевтичний ринок); журнал «Рецепти Аптечних Продажів»; Українська Фармацевтична Школа; Аптека гормональних препаратів; група Типовий медик; група Центр громадського здоров'я України; група Хімія – це цікаво!; група Цікава біологія та багато інших. Актуальність

мережі Facebook підтверджується статистикою: 45 % зареєстрованих на цьому порталі користувачів відвідують його щодня, а 70 % – частіше ніж один раз на день [9].

6. Інформальна освіта як результат комунікативної діяльності в педагогічному колективі. Участь у засіданнях циклової комісії, методичної, педагогічної рад, ради кураторів, процес підготовки тематичних заходів, обговорення показових занять тощо – це процес удосконалення практично всіх складників знанневого, діяльнісного компонентів професійно-педагогічної компетентності, наприклад комунікативних та мовленнєвих умінь і навичок, організаційних [10; 11].
7. Інформальна освіта у науково-методичній діяльності викладача фармацевтичного профілю охоплює таку роботу: планування викладання навчальної дисципліни; створення, затвердження та упровадження в освітній процес методичних напрацювань; проведення показових занять та їхній самоаналіз, а також рефлексію щодо аналізу колег у процесі обговорення; підготовку науково-навчально-методичної літератури до видання; упровадження в освітній процес інноваційних педагогічних технологій; участь у презентаційних фахово-педагогічних заходах: конференціях, виставках, семінарах тощо; активність у процесі реформування професійної освіти, зокрема в обговоренні змін системи стандартів та нормативної бази.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у визначеному напрямі.

Інформальна освіта викладачів фармацевтичного профілю забезпечує їхню безперервну освітню діяльність, сприяє мотивації у використанні різних форм самоосвіти, постійному самовдосконаленню і розвитку професійно-педагогічної компетентності. **Технологія реалізації інформальної освіти передбачає опрацювання викладачами фармацевтичного профілю літератури, статей за фахом, зокрема онлайн; опрацювання ресурсу енциклопедичних матеріалів «Вікіпедія»; опрацювання відеоконтенту мотиваційного характеру; опрацювання відеоконтенту фахового спрямування; участь у діяльності соціальної мережі Facebook; комунікативна діяльність у педагогічному колективі; участь у науково-методичній діяльності та ін.** Найбільш дієвою інформальна освіта є тоді, коли викладач зацікавлений у навчанні.

Перспективою подальших досліджень є удосконалення технології реалізації інформальної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойчук І. Д., Козаченко Г. В. Сучасні види освітньої діяльності викладача фармацевтичного профілю. Сучасна фармація: історія, реалії та перспективи розвитку : матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю, присвяченої 20-й річниці заснування Дня фармацевтичного працівника України, м. Харків, 19-20 вересня 2019 р.: у 2 т. Редкол.: А. А. Котвіцька та ін. Харків: НФаУ. 2019. Т. 2. С. 476.
2. Меморандум Європейської комісії 2000. Рекомендація 1437 «Про неформальну освіту». 2000. URL: [http://www.coe.kiev.ua/docs/pase/rec1437\(2000\).htm](http://www.coe.kiev.ua/docs/pase/rec1437(2000).htm).
3. Філоненко М. М. Методика викладання у вищій медичній школі на засадах компетентнісного підходу: метод. рекомендації для викладачів та здобувачів наукового ступеня доктора філософії (PhD) ВМ(Ф)НЗ України. Київ: «Центр учбової літератури», 2016. 88 с.
4. Павлова О. В. Включение неформального образования в жизненные стратегии взрослых. Человек и образование. 2011. № 4 (29). С. 64–67. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/informalnoe-obrazovaniekak-sotsiokulturnaya-potrebnost-vzroslyh>.
5. Евладова Е. Б., Логинова Л. Г. Самоорганизация как перспективная возможность развития дополнительного образования детей. Вестник Костромского государственного университета. Серия: Педагогика. Психология. Социокинетика. 2014. № 2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/samoorganizatsiya-kakperspektivnaya-vozmozhnost-razvitiya-dopolnitelnogo-obrazovaniya-detey>.
6. Patrick Werquin. Recognition of Non-Formal and Informal Learning: Country Practices. <http://www.oecd.org/edu/skills-beyond-school/44600408.pdf>.
7. Laura López Ruíz. Non-formal education vs. formal and informal education. 2020. URL: <http://trawcoe.com/non-formal-education-vs-formal-and-informal-education/>.
8. Types of Education: Formal, Informal & Non-formal. 2020. URL: <https://examplanning.com/typeseducation-formal-informal-non-formal/>.
9. Інформаційні технології – 2018: зб. тез V Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих науковців, 17 трав. 2018 р., м. Київ. Київ. ун-т ім. Б. Грінченка; Відповід. за вип.: М.М. Астаф'єва, Д.М. Бодненко, О.М. Глушак, О.С. Литвин, В.В. Прошкін, С.М. Рижко-Семенюк. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2018. 266 с.

10. Ніколенко Л. Науково-методичний супровід формальної, неформальної та інформальної освіти дорослих. 2016. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/pislya_dyplom_osvina/1_2016/%D0%9D%D0%98%D0%9A%D0%9E%D0%9B%D0%95%D0%9D%D0%9A%D0%9E.pdf.
11. Павлик Н. Теорія і практика організації неформальної освіти молоді. 2017. URL: http://eprints.zu.edu.ua/26013/1/Teoriya_Neformalna_Osvita.pdf.

REFERENCES

1. Bojchuk I. D., Kozachenko H. V. Suchasni vydy osvitynoi diial'nosti vykladacha farmatsevtichnoho profilu. Suchasna farmatsiia: istoriia, realii ta perspektyvy rozvytku: materialy naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu, prysviachenoi 20-j richnytsi zasnuvannia Dnia farmatsevtichnoho pratsivnyka Ukrainy, m. Kharkiv, 19-20 veresnia 2019 r.: u 2 t. Redkol.: A. A. Kotvits'ka ta in. Kharkiv: NFaU. 2019. T. 2. S. 476 [in Ukrainian].
2. Memorandum Yevropejs'koi komisii 2000. Rekomendatsiia 1437 «Pro neformal'nu osvitu». 2000. URL: [http://www.coe.kiev.ua/docs/pace/rec1437\(2000\).htm](http://www.coe.kiev.ua/docs/pace/rec1437(2000).htm). [in Ukrainian].
3. Filonenko M. M. Metodyka vykladannia u vyschij medychnij shkoli na zasadakh kompetentnisnogo pidkhotu: metod. rekomendatsii dlia vykladachiv ta zdobuvachiv naukovoho stupenia doktora filosofii (RhD) VM(F)NZ Ukrainy. Kyiv: «Tsentri uchbovoi literatury». 2016. 88 s. [in Ukrainian].
4. Pavlova O. V. Vkluchenie informal'nogo obrazovaniya v zhiznennye strategii vzroslykh. Chelovek i obrazovanie. 2011. № 4 (29). S. 64–67. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/informalnoe-obrazovaniekak-sotsiokulturnaya-potrebnost-vzroslykh>. [in Russian].
5. Evladova E. B., Loginova L. G. Samoorganizatsiia kak perspektivnaya vozmozhnost' razvitiya dopolnitel'nogo obrazovaniya detej. Vestnik Kostromskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya: Pedagogika. Psichologiya. Sociokinetika. 2014. № 2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/samoorganizatsiia-kakperspektivnaya-vozmozhnost-razvitiya-dopolnitelnogo-obrazovaniya-detey>. [in Russian].
6. Patrick Werquin. Recognition of Non-Formal and Informal Learning: Country Practices. <http://www.oecd.org/edu/skills-beyond-school/44600408.pdf>. [in English].
7. Laura López Ruíz. Non-formal education vs. formal and informal education. 2020. URL: <http://trawcoe.com/non-formal-education-vs-formal-and-informal-education/>. [in English].
8. Types of Education: Formal, Informal & Non-formal. 2020. URL: <https://examplanning.com/typeseducation-formal-informal-non-formal/>. [in English].
9. Informatsijni tekhnologii – 2018. zb. tez V Vseukrains'koi naukovopraktychnoi konferentsii molodykh naukovtsiv, 17 trav. 2018 r., m. Kyiv. Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka; Vidpovid. za vyp.: M. M. Astaf'ieva, D. M. Bodnenko, O. M. Hlushak, O. S. Lytvyn, V. V. Proshkin, S. M. Ryzhko-Semeniuk. K.: Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka, 2018. 266 s. S. 18–19. [in Ukrainian].
10. Nikolenko L. Naukovo-metodychnyj suprovid formal'noi, neformal'noi ta informal'noi osvity doroslykh. 2016. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/pislya_dyplom_osvina/1_2016/%D0%9D%D0%98%D0%9A%D0%9E%D0%9B%D0%95%D0%9D%D0%9A%D0%9E.pdf. [in Ukrainian].
11. Pavlyk N. Teoriia i praktyka orhanizatsii neformal'noi osvity molodi. 2017. URL: http://eprints.zu.edu.ua/26013/1/Teoriya_Neformalna_Osvita.pdf. [in Ukrainian].

Матеріал надійшов до редакції 25.01.2022 р.